

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОНЦЕПТУ «СІМ'Я» В КИТАЙСЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

За допомогою концептуального аналізу досліджено концепт «сім'я»: охарактеризовано операціональний апарат дослідження, невід'ємний в обґрунтуванні методологічної бази дослідження, подано визначення концептуального аналізу та названо його основну базу. Указано погляди дослідників стосовно типів концепту, що дозволило визначити поняття «концепт» в аспекті його сутності. Наведено дані тлумачних словників. Для виявлення спільності семантичної структури слова «сім'я» проаналізовано синонімічні ряди в китайській, англійській та українській мовах.

Ключові слова: концептуальний аналіз, концепт, концептосфера, семантичний аналіз, картина світу.

Рижкіна А. А., Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. **КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕПРЕЗЕНТАЦИИ КОНЦЕПТА «СЕМЬЯ» В КИТАЙСКОМ, АНГЛИЙСКОМ И УКРАИНСКОМ ЯЗЫКАХ**

При помощи концептуального анализа исследован концепт «семья»: определен методологический аппарат исследования, который является неотъемлемым в обосновании методологической базы исследования; дано определение концептуального анализа. Приведены взгляды исследователей относительно типов концепта, что позволило определить концепт в аспекте его сущности. Указаны данные толковых словарей. Для выявления общности семантической структуры слова «семья» проанализированы синонимические ряды в китайском, английском и украинском языках.

Ключевые слова: концептуальный анализ, концепт, концептосфера, семантический анализ, картина мира.

A. Ryzhkina, Luhansk Taras Shevchenko National University. **CONCEPTUAL ANALYSIS OF REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF «FAMILY» IN THE CHINESE, ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES**

This article is devoted to research of concept of «family» with conceptual analysis in Chinese, English and Ukrainian languages.

The timeliness of research of concept of «family» justified by the fact that it is one of the key cultural constants and a part of important concepts that form the core of linguistic consciousness of every nation, and also by the lack of a comprehensive comparative study of the concept.

The goal is to give a description of concept of «family» and determine its semantic features in Chinese, English and Ukrainian languages. The object of the article is research of concept of family and ways of its language representation in the studied languages.

It was shown the main framework of conceptual analysis. It was analyzed the synonymous series in Chinese, English and Ukrainian languages to identify the common semantic structure of the word «family».

Conceptual analysis made it possible to identify similarities in the interpretation of the concept of «family» in the sphere of concept of Chinese, English and Ukrainian nations.

Prospects for further research is to determine the characteristics of lexical representation of the concept of «family» in Chinese, English and Ukrainian languages in comparative perspective and identify patterns of creation and operation of the researched concept in different structural languages.

Key words: conceptual analysis, concept, sphere of concepts, semantic analysis, worldview.

Актуальність дослідження концепту «сім'я» зумовлена тим, що він є однією з ключових культурних констант і входить до ряду найважливіших концептів, які становлять ядро мовної свідомості будь-якого народу; а також відсутністю комплексного порівняльного дослідження даного концепту.

Мета статті – описати концепт «сім'я», а також визначити його семантичні особливості в китайській, англійській та українській мовах.

Об'єкт дослідження становить концепт «сім'я» та способи його мовної презентації в досліджуваних мовах.

Теоретичною базою дослідження слугували праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців, присвячені вивченню концептів на різному тематичному та мовному матеріалі. Огляд існуючих поглядів свідчить, що учені все ще не можуть досягти єдності і у визначенні сутності самого концепту, бо пропонувані класифікації будуються за різними ознаками.

З погляду сутності концепту його визначають як лінгвокогнітивне явище (О. С. Кубрякова та ін.) [7], психолінгвістичне явище (А. А. Залевська) [4] базову одиницю культури (Ю. С. Степанов та ін.) [14], абстрактне наукове поняття (А. Соломоник та ін.) [12], лінгвокультурне явище (Г. Г. Слишкін, В. І. Карасик та ін.) [5; 11].

Широко відомі концепції структури концепту Г. Г. Слишкіна (асоціативна модель концепту) [11], Ю. С. Степанова (багатошаровість концепту) [13], З. Д. Попової і І. А. Стерніна (польова модель концепту) [9], С. Г. Воркачова (значущий складник концепту) [2], В. І. Карасика (понятійний і цілісний складник) [6].

Визначення категоріального апарату дослідження невід'ємне в обґрунтуванні методологічної бази дослідження. Ми використали концептуальний аналіз як один з основних методів дослідження концепту «сім'я» в китайській, англійській та українській мовах. На даний момент існують безліч різноманітних методів трактування і розуміння концептуального аналізу.

Концептуальний аналіз включає виявлення етимології ключового слова; аналіз семантики ключового слова, його лексичної сполучуваності; дискурсивний аналіз концепту; асоціативний експеримент.

Концептуальний аналіз починається з виявлення значення (семантики) слів, які репрезентують концепт. Для виявлення внутрішньої форми концепту «сім'я» необхідно звернутися до даних тлумачних словників.

У тлумачному словнику китайської мови сім'я (家) розуміється як:

1. Люди, які живуть разом та є родичами.
2. Люди, які працюють на одному підприємстві.
3. Групи людей за фахом, характером тощо [16, с. 621].

Слово сім'я (family) за визначенням англійського тлумачного словника Longman Dictionary of English language and culture:

1. Батьки, дідусі і бабусі, брати і сестри, дядьки, тітки та ін.: *My family is very large/close. (Моя сім'я (тобто кількість членів сім'ї) дуже велика).* У даному тлумаченні розуміються всі члени родини разом.

2. Група людей, що складається, як правило, з одного або двох дорослих і їх дітей, які живуть в одному будинку: *Do you know the family who've just moved in the next door? (Чи знаєте ви родину, яка нещодавно переїхала до сусідньої квартири?).*

3. Люди, які походять від однієї й тієї ж людини. Тобто рід, що йде від своїх предків: *Our family has/ have lived in this house for over a hundred years. (Наша сім'я живе в цьому будинку протягом ста років).*

4. Діти: *Have you any family?* (*У тебе є родина?*). Під сім'єю часто розуміються діти. Одружився, а отже, обов'язково повинні з'явитися діти. Діти це і є сім'я.

5. Дати життя дитині, бути вагітною (в застарілому значенні) [15, с. 465].

В українському тлумачному словнику [10, с. 224] сім'я розуміється як:

1. Група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; родина. – *Ми були кріпаки. Нас небагато було: батько, мати та я – от і вся сім'я* (Панас Мирний, III, 1954, 162); *Тут ось біля хати – уся моя сім'я: бабуся, мама й тато, два братики та я* (Наталя Забіла, *Одна сім'я*, 1950, 42); *Сім'я в нашому суспільстві – це первісний осередок багатогранних людських відносин – господарських, моральних, духовно-психологічних, естетичних. І, звичайно, виховних* (Радянська Україна, 11.І 1969, 4); **У порівняннях. Бригада моя – як дружна сім'я* (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, 359); *Полк давно став для них рідним, і вони трималися в ньому невимушено, як у сім'ї* (Олесь Гончар, III, 1959, 18).

2. кого або з означ., перен. Група людей, народів, націй, згуртованих дружною, спільною діяльністю, спільними інтересами; родина. *Отак німота запалила Велику хату. І сім'ю, Сім'ю слав'ян [слов'ян] роз'єднала [роз'єднала] І тихо, тихо упустила Усобищ лютую змію* (Тарас Шевченко, I, 1963, 260); / у знач. присл. сім'єю. *Дружно, згуртовано. Живуть наші друзі Сім'єю одною: Казах, українець, ойрот* (Григорій Бойко, *Про 17 літ*, 1958, 9); *Це в Горках було, під Москвою. Як занедужав Ілліч, Сім'єю ішли трудовою Зустрітися з ним віч-на-віч* (Олекса Ющенко, *Люди...*, 1959, 18).

3. Група тварин, птахів, що складається з самця, однієї або кількох самиць та малят. *Голосна сім'я пташина Заспівала в скритих гніздах* (Леся Українка, IV, 1954, 176); *У стрімких горах, де поросла кедрина, Стрічав клетком мене сім'я орлина* (Максим Рильський, I, 1960, 266); / перен. Сукупність однорідних, подібних між собою предметів, явищ. *Всю численну сім'ю струмків вбирає в себе оцей могутній бурхливий потік, що мчить з висока, десь із-за хмар* (Олесь Гончар, *Дорога...*, 1953, 57); *Рівнянням сім'ї плоских ліній називається рівняння між двома поточними координатами, що залежить від деякого числа довільних параметрів* (Курс математичного аналізу, II, 1956, 98).

4. лінгв. Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження. *Українська мова, разом з російською і білоруською, належить до східної галузі слов'янської групи індоєвропейської сім'ї мов* (Сучасна українська літературна мова, I, 1969, 10).

Таким чином, спільним у визначенні поняття «сім'я» у трьох досліджуваних мовах є те, що сім'я характеризується як група людей, родичів, які живуть під одним дахом, згуртовані спільними інтересами. У концептосфері китайського та українського народів сім'єю також називають робочий колектив або ж людей, які об'єднані спільними інтересами, в англійській – акцент робиться безпосередньо на родинних відносинах. У китайській мові поняття «сім'я» 家 поділяє людей на групи за фахом, характером, що невластиве для інших двох досліджуваних мов. В українській та англійській мовах вживається таке поняття, як мовна сім'я, що не можна сказати про китайську мову.

Для виявлення спільності семантичної структури слова «сім'я» зі значенням групи людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом, необхідно провести аналіз синонімічних рядів у китайській, англійській та українській мовах.

Словник синонімів англійської мови вибудовує таку парадигму: *home, house, background, kin, household, clan, tribe, folks*.

Синонімами слова «сім'я» в українській мові є такі іменники: *родина, сімейство, посімейство, рідня*, розм. *домашні, хатні, рід, покоління* [3, с. 355].

У китайській мові синоніми концепту «家-jia» є *家族-jiazu; 家庭-jiating*, всі вони мають загальне значення «сім'я», але використовуються в різних контекстах.

Покажемо це на прикладах:

我家有三口人。Моя сім'я складається з 3 чоловік.

这是个传统的中产阶级家庭。Це традиційна буржуазна сім'я.

你出自一个伟大的家族。Ви родом з великої сім'ї.

Аналіз синонімічного ряду лексеми *сім'я* в трьох досліджуваних мовах показав, що ця лексема – домінанта синонімічного ряду, до якого вона входить. Лексема *сім'я*, *family*, 家 не має такого синоніма, який би повністю розкривав її зміст. Члени парадигми співвідносяться тільки за одним або декількома значеннями або відтінками значень семантичної структури базової лексеми. Ці лексеми характеризують концепт за різними параметрами й ознаками. Наприклад, синонім *house* має тільки одну інтегральну семантичну ознаку з лексемою *family* – «місце, де живуть люди», всі інші семантичні ознаки диференційні. В українській та китайській мовах це синоніми *покоління*, 家族, які мають тільки одну інтегральну семантичну ознаку з лексемою *сім'я*, 家 – «сукупність родичів однакового ступеня спорідненості щодо спільного предка», всі інші семантичні ознаки є диференційними.

Концептуальний аналіз, як зазначає О. С. Кубрякова, хоча й виявляє близькість до семантичного аналізу, має іншу кінцеву мету. Якщо останній спрямований на експлікацію семантичної структури слова, уточнення її денотативних, сигніфікативних і конотативних значень, то концептуальний аналіз передбачає як пошук тих загальних концептів, які підведені під один знак і зумовлюють буття знака як певної когнітивної структури. Семантичний аналіз пов'язаний з роз'ясненням слова, концептуальний аналіз йде до знань про світ [8, с. 85].

Призначення концептуального аналізу – простежити шлях пізнання сенсу концепту і записати результат формалізованою семантичною мовою. Це виражає знання концепту, тобто концепт – це знання про певний об'єкт зі світу «Ідеальне», що має ім'я й відображає культурно зумовлене уявлення людини про «Дійсне» [1, с. 18].

У лінгвістиці ми спостерігаємо розмежування понять щодо мовної та концептуальної картин світу. Але саме концептуальний аналіз поєднує в собі мовну та культурну семантику слова, що дає змогу здійснити більш повний, змістовний аналіз концепту.

Концептуальний аналіз дав можливість визначити подібності у тлумаченні концепту «сім'я» у концептосфері китайського, англійського та українського народів, а саме те, що сім'я характеризується як група людей, родичів, які живуть під одним дахом, згуртовані спільними інтересами. Аналіз синонімічних рядів показав, що в англійській та українській мовах парадигма синонімів концепту «сім'я» ширша, ніж у китайській мові.

Перспективою подальших досліджень є визначення особливостей у лексемній репрезентації концепту «сім'я» у китайській, англійській та українській мовах

у зіставному аспекті та виявлення закономірностей формування і функціонування названого концепту в різноструктурних мовах.

Бібліографічні посилання

1. **Вежбицкая А.** Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Шк. «Языки рус. культуры», 1999. – 780 с.
2. **Воркачѳв С. Г.** Счастье как лингвокультурный концепт / С. Г. Воркачѳв . – М. : Гнозис, 2004. – 236 с.
3. **Данилюк І. Г.** Сучасна українська мова. Словник синонімів та антонімів / І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2009. – 592 с.
4. **Залевская А. А.** Концепт как достояние индивида / А. А. Залевская // Психолингвистические исследования. Слово. Текст : Избр. тр. – М., 2005. – С. 234–244.
5. **Карасик В. И.** Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
6. **Карасик В. И.** Языковая личность : аспекты лингвистики и лингводидактики / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 1999. – 195 с.
7. **Краткий словарь когнитивных терминов** / Е. С. Кубрякова [и др.]. – М. : МГУ, 1996. – 245 с.
8. **Кубрякова Е. С.** Об одном фрагменте концептуального анализа слова *память* / Е. С. Кубрякова // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М., 1991. – С. 85–91.
9. **Попова З. Д.** Интерпретационное поле национального концепта и методы его изучения / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Культура общения и ее формирование. – Воронеж, 2001. – С. 34–56.
10. **Словник української мови** : в 11 т. – Т. 9. – К. : Наук. думка, 1978. – 917 с.
11. **Слышкин Г. Г.** Лингвокультурные концепты и метаконцепты / Г. Г. Слышкин. – Волгоград : Перемена, 2004. – 340 с.
12. **Соломоник А.** Семиотика и лингвистика / А. Соломоник. – М. : Мол. гвардия, 1995. – 352 с.
13. **Степанов Ю. С.** Константы : словарь русской культуры. / Ю. С. Степанов. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академ. проект, 2004. – 991 с.
14. **Степанов Ю. С.** Константы : словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Академ. проект, 2001. – 990 с.
15. **Longman Dictionary of English language and culture** / Addition Wesley Longman Limited, Edinburg Gate, Harlow, Essex CM20 2JE. – Typesetting in UK by Peter White and Peter Wray. : printed in Spain by Cayfosa. – Barcelona, 1998. – P. 543.
16. 现代汉语词典，中国社会科学院语言研究所词典编辑室编。北京，2013。 – 第6版。 – 1655页。

Надійшла до редколегії 02.02.14